

“Kim Âşık Olur da Aşkını Gizler, İffetli Davranır ve Bu Sebepden Ölürsa, Şehit Olarak Ölüür” Hadisinin Sıhhati İle İlgili Görüşler ve Değerlendirilmesi

Opinions and Evaluation of the Soundness of the Hadith "Whoever falls in love and hides his love, acts chastely and dies for this reason, she dies as a martyr

Mehmet ŞAKAR

Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı, Bursa/Türkiye
Research Assistant, Bursa Uludag University Faculty of Theology, Department of Hadith,
Bursa/Turkey
mehmetsakar@uludag.edu.tr | orcid.org/0000-0002-8101-8469

DOI: 10.47425/marifetname.vi.1006080

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 11 Ekim / October 2021

Kabul Tarihi | Accepted: 14 Aralık / December 2021

Yayın Tarihi | Published: 30 Aralık / December 2021

Atf | Cite as

Şakar, Mehmet. “Kim âşık olur da aşkını gizler, iffetli davranır ve bu sebepten ölürsa, şehit olarak ölüür” hadisinin Sıhhati ile İlgili Görüşler ve Değerlendirilmesi [Opinions and Evaluation of the Soundness of the Hadith "Whoever falls in love and hides his love, acts chastely and dies for this reason, she dies as a martyr."]. Marifetname. 8/2 (Aralık/2021), s. 729-755.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article, has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright ©

Published by Siirt University Faculty of Divinity. Siirt/Turkey.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marifetname>

mail: sifdergisi@gmail.com

“Kim âşık olur da aşkını gizler, iffetli davranır ve bu sebepten ölürse, şehit olarak ölür” hadisinin Sıhhati ile İlgili Görüşler ve Değerlendirilmesi

Öz: Hz. Peygamber'den nakledilen “Kim âşık olur da aşkını gizler, iffetli davranır ve bu sebepten ölürse, şehit olarak ölür* hadisinin sıhhati, hadis âlimleri arasında tartışma konusu olmuştur. İlk dönem hadis münekkittlerinin tamamı “âşık hadisi” hakkında olumsuz bir kanaat arz etmişlerken, sonraki dönem bazı hadis âlimleri birtakım deliller öne sürerek mezkûr rivayetin sahih olduğunu savunmuşlardır. Ancak yapılan araştırmalar sonucu sonraki dönem hadis âlimleri tarafından “âşık hadisinin” sahih olduğunu ispatlamak için ileri sürülen delillerin, hadisi sahih derecesine çıkartacak kadar kuvvetli olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte mezkûr hadis araştırılırken müteahhir ulemadan bazı isimlerin mütekaddim münekkittlerin ittifakla ortaya koydukları bir hükme neden karşı çıktığı merak konusu olmuştur. Öte yandan makale bu sorunun cevabını ararken, müteahhir ulemâ arasından “âşık hadisine” sahih diyenlerin hadisin tenkidinde farklı bir yaklaşım ortaya koyduklarını tespit etmiştir. Onlar ilk dönem münekkittlerinin aksine hadisin ravi Süveyd'i sika kabul etmişlerdir. Ayrıca getirdikleri farklı tarikler ile hadisin mevkûf rivayetlerini de “âşık hadisinin” sıhhatini ispatlamak için kullanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Aşk, İffet, Sıhhat, Tenkit.

Opinions and Evaluation of the Soundness of the Hadith "Whoever falls in love and hides his love, acts chastely and dies for this reason, she dies as a martyr"

Absract: The authenticity of the hadith, "Whoever falls in love but hides his love, acts chastely and dies for this reason, dies as a martyr", transmitted from the Prophet, has been the subject of debate among hadith scholars. All of the early hadith critics had a negative opinion about the "ashik hadith". Some hadith scholars of the later period argued that the aforementioned narration was authentic by putting forward some evidences. However, as a result of the researches, it has been determined that the evidence put forward by the hadith scholars of the later period to prove that the "ashik hadith" is authentic is not strong enough to raise the hadith to the level of authenticity. However, while the aforementioned hadith is being researched, it has been a matter of curiosity why some of the late scholars opposed a ruling unanimously put forward by the early critics. While searching for the answer to this question, the article determined that those among

* Makalenin tamamında başlıkta tam hali verilen hadis “âşık hadisi” şeklinde kısaltılacaktır.

the ulema who called the "ashik hadith" authentic, put forward a different approach in the criticism of the hadith. Contrary to the early critics, they accepted Suwayd, the narrator of the hadith, as a trustworthy. They also used different variants of the hadith. Mawquf narrations were also used to prove the authenticity of the hadith.

Keywords: Hadith, Love, Chastely, Authenticity, Criticism.

Giriş

Şehitlik makamının İslam'da ne kadar önemli olduğu Kur'an'ın birçok ayetinde belirtilmiştir. Hz. Peygamber de çeşitli münasebetlerle bu makamın önemini, ayette¹ ifade edilen rızıklandırmanın nasıl olduğunu ve hangi vesilelerle bu yüce makama ulaşılabileceğini açıklamıştır. Şehadetle ilgili olarak hadislerin ifade ettiği bir başka mana ise bazı ölüm çeşitlerinin hakikaten olmasa da hükmen şehit² sayılmaya sebep olduğu gerçeğidir. Nitekim Hz. Peygamber şehitliğin tek bir sınıfa ait olmadığını söylemiş ve tâûndan, karın hastalıklarından, boğularak ve enkaz altında kalarak,³ zâtü'l-ceneb hastalığından,⁴ yanarak ölenleri ve çocuğunu doğururken hayatını kaybeden anneyi şehitlerden saymıştır.⁵ Özellikle ölüm karşısında gösterilecek sabır, şehadet kavramının cihat dışında ölen bir mümin için de kullanılabileceğini ortaya koymuştur. Bunlara ilaveten Hz. Peygamber'in aşk açısından dolayı vefat eden iffetli kişinin de şehit sayılacağını söylediği nakledilmiştir:

«مَنْ عَشِقَ فَعَفَّ وَكَمَّ وَمَاتَ مَاتَ شَهِيدًا»

"Kim âşık olur da iffetli davranıp aşkını gizler (ve bu sebepten) ölürse şehit olarak ölür".

Söz konusu hadisin sıhhati konusunda mütekaddim ve müteahhir dönemden pek çok hadisçinin benzer kanaatler taşıdığı görülür. Buna karşın müteahhir bazı ilim adamları onların bu görüşlerine karşı çıkmıştır. Bu

1 Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanmayın! Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, kendilerine verdikleri lütufla sevinçli bir halde rableri yanında rızıklandırılırlar. (Âl-i İmrân, 3/169.)

2 Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Marîfe, 1994), 2/51.

3 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi' u's-şâhih, nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), *el-Cihâd ve's-siyer*, 30.

4 Plözezi

5 Mâlik b. Enes, Muvatta. (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Basım, 1985), *Cenâiz*, 36.

durum mezkûr hadisle ilgili dikkat çekici bir nokta olarak durmaktadır. Zira mütekaddim hadis münekkitlerinin sahip olduğu otorite ve hadis tenkit kurallarının koyucuları olmaları, onların bir rivayet hakkında verdikleri hükmün aşılmasının hatalı sonuçlara ulaştıracağı şeklinde algılanmaya müsaittir. Zira onlar, rivayet asırlarında yaşamış ve birçok raviyi ya bizzat gözlemleme ya da onları gören hocalarından kendileri hakkında bilgi edinme fırsatı bulmuştur. Ayrıca bu âlimlerin rivayetlerin nasıl tenkit edileceğine dair geliştirdikleri yöntemler de olduğu gibi benimsenmiş, sünneti savunma konusunda gösterdikleri tavırla sonraki nesiller nezdinde ciddi bir itibar kazanmışlardır. Fakat sahip oldukları bütün bu meziyetler “aşık hadisinin” sıhhati konusunda ortaya koydukları hükmün sonraki bazı âlimlerce reddedilmesine engel olamamıştır.

Aslında hadislerin sıhhatini tespit etmede münekkitlerin farklı görüşlerinin olması yadırganacak bir durum değildir. Bu keyfiyetin sened ve metinle alakalı pek çok unsurla ilişkisi vardır. Buna göre bir münekkidin cerh nedeni görmediği bir husus diğeri tarafından ciddi bir kusur sayılabilir. Aynı şekilde zayıf addettiği ravinin rivayetinde tek kaldığını düşündüğü için zayıf hükmü veren münekkidin hilâfına, mütâbi ya da şahitlerini bulan bir başka âlim, tarik çokluğunu göz önünde bulundurup hasen ya da sahih hükmü verebilir. Diğer yandan manasının Kur’ân ya da sünnete aykırı olduğu gerekçesiyle zayıf/münker kabul edilen bir rivayet bir başkası tarafından yapılan yorum veya tevil neticesinde sahih görülebilir.

Bu makale mezkûr hadisin tariklerini inceleyerek hem hadisin sıhhat durumu hakkında bir sonuca ulaşmaya hem de her iki taraftan ulemanın hangi gerekçelerle ulaştıkları neticeleri göstermeye çalışacak ve bu gerekçelerin tahlilini yapacaktır. Böylece hadislerin sıhhat durumunu tespit etmek için kullanılan yöntemlerde ne tür farklılıklar olduğu kısmen de olsa belirtilmiş olacaktır.

Makalenin konusu olan hadis, ülkemizde İbrahim Tozlu tarafından “*Türk Muhaddis Moğultay’ın Aşka Dair Eseri İle ‘Kim Aşık Olur ve Sabrederse Allah Onun Günahlarını Affeder ve Cennetine Koyar*” başlığıyla,⁶ kıs-

⁶ İbrahim Tozlu, “Türk Muhaddis Moğultay’ın Aşka Dair Eseri İle “Kim Aşık Olur ve Sabrederse Allah Onun Günahlarını Affeder ve Cennetine Koyar”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2

men çalışılmış durumdadır. Ancak adından da anlaşılacağı üzere mezkûr makale, söz konusu hadisi tüm veçheleriyle değil Moğultay b. Kılıç'ın (ö. 762/1361) ilgili rivayete yaklaşımı çerçevesinde ele almıştır. Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak adı geçen makalede hadisin mesela mevkûf rivayetleri ve bunların sened tenkidi üzerinde durulmamıştır. Hâlbuki mevkûf rivayetleri, hadisin sahih olduğunu ispatlamak için kullanılan en önemli argümanlardan biridir. Rivayeti sadece İbn Kılıç'ın bakış açısından incelemeyi hedefleyen Tozlu'nun makalesine mukabil araştırmamız, hadis hakkında sıhhat hükmü veren mütekaddim ve müteahhir hadis âlimlerinin bu hadis hakkındaki yaklaşımını bir problematik olarak ele almayı hedeflemesi açısından da farklılık arz etmektedir.

1. Hadisin Tahrîc ve Tenkîdi

Hadisin merfû ve mevkûf çeşitli rivayetleri vardır. Bu rivayetler bir araya getirildiğinde şöyle bir isnad şeması oluştuğu görülür:

1.1. Hadisin Merfû Rivayetleri ve Tenkîdi

Tablodan da anlaşılacağı üzere hadisin merfû rivayetleri sahâbeden İbn Abbâs (ö. 68/687-88) ve Hz. Âişe'den (ö. 58/678) gelmektedir.

1.1.1. Hz. Âişe Rivayeti

Hz. Âişe rivayeti Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) tarafından nakledilmiştir ki tablodaki 1 nolu isnad üzerinden "Ahmed b. Muhammed ← Süveyd b Saîd ← Ali b. Müshir ← Hişâm b. Urve" isimleri aracılığı ile Hz. Peygamber'e ulaşır.⁷ Fakat bu rivayet müellifin bizzat kendisi tarafından şaz olmakla tenkit edilmiştir. Zira Hatîb'in verdiği bilgiye göre hadisi Süveyd b. Saîd'den nakleden çeşitli raviler⁸ içinde onu Hz. Âişe'ye isnad eden tek

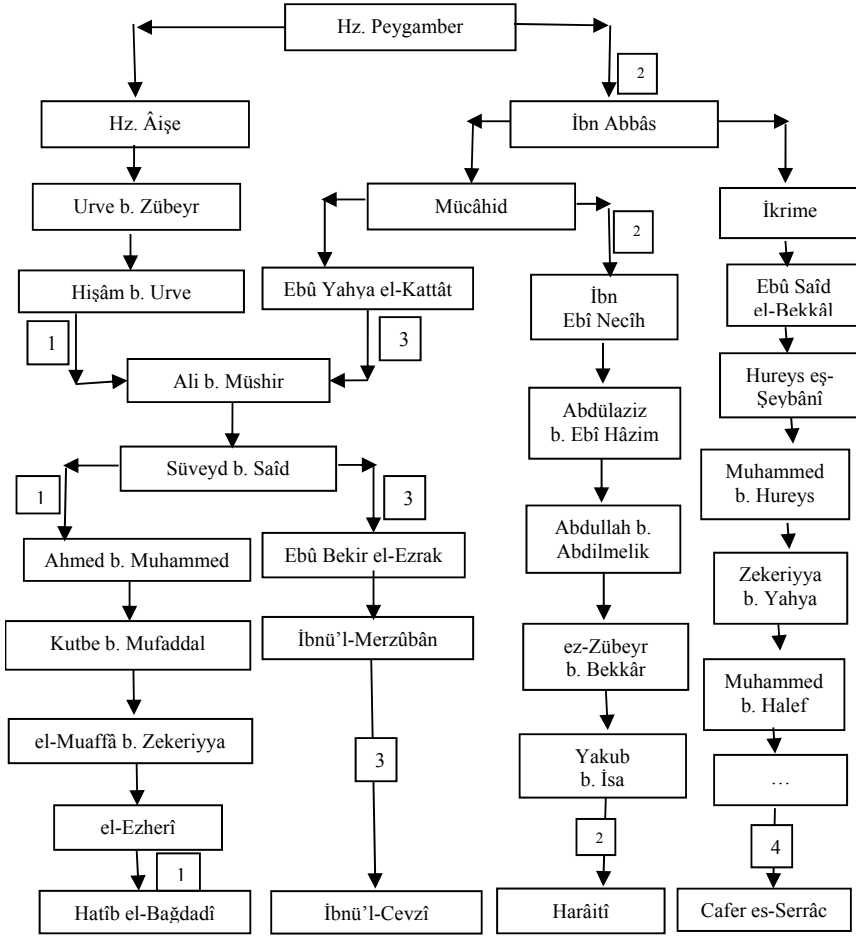
(2011), 167-186.

⁷ Ebu Bekr Ahmed b. Ali Hatîb el-Bağdâdî, *Târibu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001), 14/501.

⁸ Hatîb el-Bağdâdî'nin verdiği bilgiye göre bu hadisi Süveyd'den Muhammed b. Dâvûd b. Ali el-İsfahânî (ö. 297/909-910), Ahmed b. Mahmûd el-Enbârî (ö. ?), İbrahim b. Cafer (ö?), Muhammed b. Zekerîyya el-Mervezî (ö.298/910), el-Müemmel b. Ahmed b. İbrahim, ve Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk gibi pek çok ravi nakletmiştir. (Sırasıyla bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târibu Bağdâd*, 3/158; 6/370; 6/554; 13/183; 15/239) İbmü'l-Cevzî ise hadisi Süveyd'den nakleden-

Tablo 1: Âşık Hadisi'nin İsnad Tablosu

isim Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk'tur. Süveyd'in diğer bütün öğrencileri hadisin sahâbî ravisi olarak İbn Abbâs'ın adını vermişlerdir. Mahfuz rivayet ise "Süveyd b. Saïd ← Ali b. Müşir ← Ebû Yahya el-Kattât ← Mücâhid ← İbn Abbâs ← Hz. Peygamber" senediyle gelen tariktir.

Buna göre Hz. Âişe tarihinin bir hata sonucu oluştuğunu ve hadisin

ler arasında Sadaka b. Mûsâ (ö.?), el-Hasen b. Ali el-Üşnânî (ö.?), Ahmed b. Mahmûd el-Enbârî (ö.?) ve el-Kâsım b. Ahmed'i de (ö.?) zikretmiştir. (Bk. Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *Zemmü'l-bevâ*, thk. Hâlid Abdullatif es-Seb' el-Alemî (Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1998), 326-328

merfû tarihinin sahâbeden sadece İbn Abbâs'tan geldiğini söylemek mümkündür. Kaldı ki daha sonra değinileceği üzere Süveyd b. Saîd hakkında münekkitlerin önemli ihtilafları vardır.

1.1.2. İbn Abbâs Rivayeti

Hadisin İbn Abbâs'tan merfû olarak rivayet edildiği tarihin en eski kaynağı, görebildiğimiz kadarıyla Ebû Bekr el-Harâitî'dir (ö. 327/939). Harâitî, *İ'tilâlül-kulûb* adlı eserinde hadisi tablodaki 2 nolu isnad üzerinden ve "İbn Ebî Necîh ← Mücâhid ← İbn Abbâs ← Hz. Peygamber" tarihiyle nakleder.⁹

İbn Abbâs'dan gelen bu merfû tarihin de ciddi problemleri vardır. Her şeyden önce Harâitî'nin bizzat kendisi zayıf addedilmiştir.¹⁰

Müellifin hocası Ebû Yûsuf Yakûb b. İsâ da münekkitler tarafından zayıf görülmüş hatta bazılarınca hadis uydurmakla itham edilmiştir.¹¹ Diğer taraftan İbnü'l-Kayyim, İbnü'l-Cevzi'nin verdiği tarihi göz önünde bulundurarak¹² Harâitî'nin şeyhi olan Yakûb'un İbn Ebî Necîh ile görüşmesinin imkansız olduğunu ifade etmiş daha sonra ise *İ'tilâlül-kulûb*'te geçtiği üzere Yakûb'un hadisi ez-Zübeyr b. Bekkâr kanalıyla İbn Ebî Necîh'ten naklettiğini söylemiştir.¹³

Bu tarihin ravilerinden olan ez-Zübeyr b. Bekkâr hakkında Ahmed b. Ali es-Süleymânî (ö. 404/1013) dışında olumsuz kanaat arz eden bulunmamaktadır. Nitekim Dârekutnî (ö. 385/995), ez-Zübeyr'in sika olduğunu söylemiştir.¹⁴ Hatîb el-Bağdâdî onu sika, sebt, nesepl uzmanı, öncekilerin tarihini çok iyi bilen ve Kureş'in nesebini ve tarihi hakkında kitap tasnif eden biri olarak tanıtmıştır. Zehebî "ilim doludur" ve "Mekke kadısı, imam,

⁹ Ebû Bekr Muhammed b. Cafer el-Harâitî, *İ'tilâlül-kulûb*, thk. Hamdi Demirtaş (Riyad: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 2000), 1/59.

¹⁰ Ebu'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *et-Telhisü'l-habîr fi tabrici ehâdisi'-Râfi'iyi'l-Kebîr* (Müessesetü Kurtuba: Mısır, 1995), 2/325.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye İbnü'l-Kayyim, *Ravdatü'l-mubibbin ve nüzbetü'l-müstâkin*, thk. Muhammed Azîz Şems (Rabat - Beyrut: Dâru Atââtü'l-İlm - Dâru İbn Hazm, 2019), 179.

¹² İbnü'l-Cevzi, *Zemmü'l-bevâ*, 326.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye İbnü'l-Kayyim, *el-Cevâbul-kâfi li men se'ele anî'd-devâi's-şâfi (ed-Dâu ve'd-devâ)* (Mağrib: Dâru'l-Marife, 1997), 242-243.

¹⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 9/486.

hâfız” şeklinde tavsif ettiği ez-Zübeyr’i hadis uyduranlar zümresinden sayan Ahmed b. Ali es-Süleymânî’ye önem atfedilmemesi gerektiğini beyan etmiştir.¹⁵ Zehebî ayrıca Dârekutnî ile Hatib el-Bağdâdî’nin ez-Zübeyr için “sika” dediklerini de aktarmıştır.¹⁶ İbn Hacer (ö. 852/1449) de Ebu’l-Kâsım el-Begâvî (ö. 317/929), Dârekutnî ve Hatib el-Bağdâdî gibi âlimlerin ez-Zübeyr hakkında kullandıkları “Sikadır” şeklindeki değerlendirmeye işaret etmiş, Süleymânî’nin ez-Zübeyr için “münkerü’l-hadîs” demesinin kabul edilemez olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan İbn Hacer, Zehebî’den farklı olarak, Süleymânî’nin ez-Zübeyr’i neden ağır bir dille tenkit ettiği üzerinde de durmuştur. Ona göre Süleymânî, ez-Zübeyr’in *en-Neseb* adlı eserinde zayıf ravilerden çokça rivayette bulunmasını gördüğü için bu kanıya varmıştır.¹⁷

Bu tarihin meşhur tâbîi Mücâhid’den önceki iki ravisi Abdüzazîz b. Ebî Hâzim¹⁸ (ö. 184/800) ve (Abdullah) b. Ebî Necîh¹⁹ (ö. 131/748) ise münekkitler tarafından genel olarak sika kabul edilmişlerdir.

Bu isnadda ez-Zübeyr b. Bekkâr’ın hocası konumundaki Abdullah b. Abdilmelik b. Abdilazîz el-Mâcişûn’un kimliğine dair tarafımızca bir bilgiye ulaşılamamıştır.²⁰ Ancak aynı tarikle ilgili *el-Vâdîhu’l-mubin*, *et-Telhisu’l-habîr* ve *el-Mekâsidü’l-hasenê*’de verilen bilgilere bakıldığında, Abdülmelik b. Abdülazîz b. Abdillah el-Mâcişûn (ö. 212-213/827-828) ismiyle karşılaşılmaktadır ki bu, biyografi kitaplarında ismi sıkça geçen bir

¹⁵ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2/66.

¹⁶ Zehebî, *Tezkiratü’l-huffâz*, 2/85.

¹⁷ Ebu’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib* (Hindistan: Matbaatü Dâiretü’l-Meârifî’n-Nizâmîyye, 1326), 3/313.

¹⁸ Ebü Abdillah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târibu’l-kebir*, thk. Abdurrahman el-Muallimi (Haydarâbâd: Dâiratü’l-Meârifî’l-Usmâniyye, ts.), 6/25; İclî, *es-Sikât*, 304; Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sikât* (Haydarâbâd: Dâiratü’l-Meârifî’l-Usmâniyye, 1983), 7/117; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, 18/123-124; Zehebî, *Tezkiratü’l-huffâz*, 1/197; ez-Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2/126; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, 6/333.

¹⁹ İclî, *es-Sikât*, 281; Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve’t-tâidil* (Haydarâbâd: Dâiratü’l-Meârifî’l-Usmâniyye, 1952), 5/203; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/5; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, 16/217-218; ez-Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2/527; Zehebî, *Siyeru e’lâmi’n-nübelâ*, 6/125; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, 6/54.

²⁰ Nitekim biyografi yazarları da ez-Zübeyr b. Bekkâr’ın kendisinden rivayette bulunduğu kişilerin listesini verirken Abdullah b. Abdilmelik b. Abdilazîz diye bir isimden bahsetmemişler. Fakat bu listede Abdülmelik b. Abdilazîz b. el-Mâcişûn’un ismi ez-Zübeyr’in hocaları arasında zikredilir. Mesela bk. el-Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, 29/284.

ravidir. Ayrıca Harâitî de aynı kitabının bir başka yerinde ortası “ez-Zübeyr b. Bekkâr ← Abdülmelik b. Abdilaziz el-Mâcişûn” şeklindeki senedle bir şiirle alakalı rivayet de nakletmiştir.²¹ Bu verilere dayanarak Harâitî’nin kitabında bu isim yazılırken bir hata yapıldığı söylenebilir. Abdülmelik b. Abdülazîz, münekkitlerce tenkit edilmiş bir ravidir. Zehebî’nin verdiği bilgiye göre Zekerîyya es-Sâcî (ö. 307/920) ve Ezdî (ö. 334/945-46) onu zayıf kabul etmişlerdir. Yine Ahmed b. Hanbel’e onun durumu sorulduğunda “Onun durumu böyle böyledir. Kim ondan hadis alır ki!” demiştir. İbnü’l-Berkî (ö. 249/863) “Bir adam benim Abdülmelik’in yanına gitmemi istedi. Gittiğimizde onun hadisin ne olduğunu bilmediğini gördük” demiştir. Sâcî, Abdülmelik b. Abdilazîz b. el-Mâcişûn’un Mâlik’ten münker rivayetler naklettiğini söyleyerek onu neden zayıf kabul ettiğini açıklamıştır. İmam Mâlik’in talebelerinden Ebû Mus’ab (ö. 241-242/855-856), Abdülmelik’in Cehmî görüşlerinden dolayı Mâlik’in derslerinden kovulduğunu söylemiştir.²² Buna göre Abdülmelik hakkında nispeten yumuşak sayılabilecek tek ifade onu “hadisi akledemeyen biri” şeklinde tanımlayan Ebû Dâvûd’dan gelmiş olmaktadır.²³ Zira Zehebî bu değerlendirmeyi “Yani hadis ilminin önderlerinden değildir. Ama Abdülmelik kendi içinde sikadır” şeklinde yorumlamıştır.²⁴

Diğer taraftan İbn Hacer “âşık hadisinin” el-Harâitî rivayetinin, bazı rivayelerin hatası sonucu senetlerin birbirine karıştırılması ile ortaya çıktığını ifade etmektedir.²⁵

Yukarıdaki açıklamalara bakılarak “âşık hadisinin” merfû tariklerinin ikisinin de zayıf olduğunu ve bu iki tarikin birbirini destekleyerek hadisi zayıflıktan hasenlik derecesine çıkaramayacağını söylemek mümkündür.

1.2. Hadisin Mevkûf Rivayetleri ve Tenkidi

Metnin mevkuf rivayetleri ise İbn Abbâs’tan ve iki farklı tarikten gelmektedir.

²¹ el-Harâitî, *İrtilâlül-kulûb*, 1/67.

²² İbn Hacer, *Tebzîbu’t-Tebzîb*, 6/408.

²³ Zehebî, *Mizânü’l-iridâl*, 2/659.

²⁴ Zehebî, *Siyeru e’lâmi’n-nübelâ*, 10/359.

²⁵ İbn Hacer, *et-Telbisul-habîr*, 3/284.

1.2.1. İkrime Tariki

İkrime rivayeti *Mesâri'u'l-uşşâk* adlı eserinde Cafer es-Serrâc (ö. 500/1106) tarafından, tabloda 4 nolu isnadla gösterilen şöyle bir lafızla nakledilmiştir:

«من عشق فف فمات دخل الجنة»

“Kim âşık olur da iffetli davranır ve bu sebepten ölürse cennete girer”.²⁶

Mevkûf rivayeti İkrime'den (ö. 105/723) nakleden Ebû Sa'd el-Bakkâl (ö.?) hakkında münekkitlerin kanaati genelde olumsuz olmuştur. Yahyâ b. Maîn, Ebû Sa'd hakkında “leyse bi şey'in (hiçbir şey değildir)” demiştir.²⁷ Ahmed b. Hanbel'in, Süfyân b. Uyeyne'nin Ebû Sa'd'ın yalnızca bir hadisini yazdığını söylemesi üzerine oğlu Abdullah bunun sebebini sormuş, Ahmed b. Hanbel de oğlunun sorusunu Ebû Sa'd'ın zayıf olduğunu söyleyerek cevaplamıştır. Amr b. Ali el-Fellâs (ö. 249/863), Ebû Sa'd el-Bakkâl'ın zayıf olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim er-Râzî ise Ebû Sa'd el-Bakkâl'ın hadisleriyle ihticâc edilecek biri olmadığı kanaatindedir. Ebû Zur'a er-Râzî, Ebû Sa'd el-Bakkâl'ı “leyyinü'l-hadîs ve müdellis olarak tanımlamış ancak “sadûk mudur?” diye sorulunca “evet, yalan söylemez” demiştir.²⁸ Buhârî, Ebû Sa'd'ı “münkerü'l-hadîs” olarak tanımlamıştır.²⁹ Nesâî onu zayıf diyerek cerh etmiştir.³⁰ İbn Hibbân'a göre Ebû Sa'd vehmi ve hatası çok bir ravidir.³¹ Bu senedde isimleri geçen Muhammed b. Hureys ve babası hakkında kaynaklarda, görebildiğimiz kadarıyla, herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Hadisin bir diğer ravisi olan Zekeriyâ b. Yahyâ el-Kûfî hakkında Alî b. el-Medîni “hâlik (hiçbir işe yaramayan, ölmüş)” derken Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel onu “leyse bi şey'in” tabiriyle tanıtmıştır. Nesâî'ye göre “sika değildir”.³² İbn Hibbân ise “sika ravilerden onların hadislerine benzemeyen rivayetler nakleder. Hatta bu hadisleri onun uydurmuş olma ih-

²⁶ Ebû Muhammed Cafer b. Ahmed es-Serrâc, *Mesâriu'l-uşşâk* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 1/103.

²⁷ Ebu Cafer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd el-Ukaylî, *ed-Du'âfâu'l-kebir*, thk. Abdülmutî Emîn el-Kalacî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 2/115.

²⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/62-63.

²⁹ İbn Adî, *el-Kâmil*, 1997, 4/432.

³⁰ Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrükün*, 52.

³¹ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Kitâbü'l-mecrûbin mine'l-mubaddisîn*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd b. İsmâil es-Selefi (Dâru's-Sumeyî, 2000), 1/398.

³² Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2/72.

timali vardır. Bu nedenle hadisleriyle ihticâc caiz değildir” diyerek tenkit etmiştir.³³

Bir diğer ravi olan Muhammed b. Halef b. el-Merzubân (ö. 309/921) hakkında Dârekutnî “zayıf bir tarihçidir (ahbârî)” diyerek tenkitte bulunmuştur.³⁴ Zehebî ise onun sadûk olduğu kanaatindedir.³⁵

Çeşitli ravileri ile ilgili bu tenkitlere bakarak İbn Abbâs’tan mevkuf olarak nakledilen bu tarihin de zayıf olduğu söylenebilir. Kaldı ki bu tarik, âşık olmasına rağmen iffetli davranıp bundan bahsetmeyen kişinin elde edeceği neticeyi, diğer rivayetlerde olduğu gibi “şehit olarak ölmek” şeklinde değil “cennete girer” lafzıyla tespit etmesi açısından da dikkat çekmektedir ki bu ayrıntı üzerinde daha sonra durulacaktır.

1.2.2. Mücâhid Tariki

Mevkûf rivayetlerin ikincisi ise İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201) tarafından, tabloda 3 nolu isnadla gösterilen “Süveyd b. Saîd ← Ali b. Müshir ← Ebû Yahyâ el-Kattât ← Mücâhid” isimleri aracılığı ile İbn Abbâs’a dayandırılır.

“Âşık hadisinin” mevkûf tariklerinden ilki Süveyd b. Saîd’in talebelelerinden olan, Ebû Bekr el-Ezrak (ö. 281/894) tarafından rivayet edilmiştir. Ebû Bekr ilk başlarda hadisi merfû olarak rivayet ederken, talebesi İbnü’l-Merzubân’ın (ö. 309/921) uyarısı üzerine hadisi mevkûf olarak rivayet etmeye başlamış, hadis ona sorulduğunda Hz. Peygamber’in ismini zikretmemiştir.³⁶ Süveyd b. Saîd’den hadisi rivayet eden talebelerin tamamı hadisi merfû olarak rivayet etmişlerken Ebû Bekr’in yaptığı mevkûf rivayet, aslında Süveyd’in “âşık hadisini” tek bir vecihle yani merfû olarak naklettiğini göstermektedir. Bu durumda Ebû Bekr’in mevkûf rivayetinin şaz olduğunu dolayısıyla hadisin aslında tek bir mevkûf tarike sahip olduğunu söylemek gerekmektedir. Zaten Ebû Bekr’in ilk başlarda hadisi merfû olarak nakletmesi de bu durumu desteklemektedir.

Diğer taraftan el-Ezrak’ın hocası Süveyd b. Saîd (240/854) ile alakalı

³³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhin*, 1/393. Hakkındaki diğer cerhler için bk. İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, 2/479.

³⁴ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl* 3/538.

³⁵ Zehebî, *Siyeru e’lâmi’n-nübelâ*, 14/264.

³⁶ İbnü’l-Cevzî, *Zemmü’l-bevâ*, 315.

bilgiler bu mevkûf rivayetin sıhhatini etkileyecek türdendir. Zira Süveyd'le ilgili olarak münekkitlerden oldukça çelişkili bilgiler nakledilmiştir. Bazı münekkitlere göre Süveyd sikadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel, Süveyd'in Dımâm b. İsmâil'den rivayet ettiği hadisler hakkında "Hepsini yaz" ya da "O hadislerin peşine düş; zira Süveyd sâlihtir ya da sikadır" demektedir. Bir başka rivayete göre ise Ahmed "Onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum" demiştir. Süveyd'in fezâil ile ilgili bir kitabının getirilip burada Hz. Ali'yi ilk sırada yazdığının anlaşılması üzerine ise Ahmed b. Hanbel çok şaşırılmış ve "Bunu Süveyd'den başkası yapmıştır" değerlendirmesinde bulunmuştur. "Bu kitapta ya da Süveyd'in çeşitli rivayetlerinde başka problemler de var" denilince Ahmed b. Hanbel "Siz böyle eleştirilere kulak asmayın" demiş ve Süveyd'i hayırla anma konusunda ısrar etmiştir. Bir başka rivayete göre de Ahmed b. Hanbel kendi çocukları Sâlih ve Abdullah'a hadis nakleden Süveyd'in rivayetlerini, onun lehine olacak şekilde ayıklamaya çalışmıştır.³⁷

İclî (ö. 261/875) de Süveyd b. Saîd'i sika olarak tanımlamış ve onun Ali b. Müshir'den (ö. 189/805) en çok rivayette bulunan kişilerden biri olduğunu söylemiştir.³⁸

Müslim'in (ö. 261/875) *Sahib'*inde Süveyd'in hadislerine kitabın asıl hadisleri içerisinde yer vermesi de müellifin onu tevsik ettiği şeklinde yorumlanmıştır.³⁹

Ebu'l-Kâsım el-Begavî'ye (ö. 317/929) göre Süveyd hadis hafızlarındandır.⁴⁰

Süveyd'i cerheden münekkitler de vardır ve bunlardan ilkinin onun muâsırlarından Alî b. el-Medinî (ö. 234/848-49) olduğu söylenebilir. İbnü'l-Medinî, Süveyd hakkında "leyse bi şey" (Hiçbir değeri yoktur) demektedir.⁴¹

Yine Süveyd'in akranlarından olan Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) ise onu daha ağır ifadelerle cerh etmiştir. Mesela "(Kendi hadislerini) tahdis etti-

³⁷ Mizzî, *Tebzîbu'l-Kemâl*, 12/250.

³⁸ el-İclî, *es-Sikât*, 211.

³⁹ Ebu'l-Feyz el-Gumâri, *Der'ud-da'f*, 83.

⁴⁰ Hatib el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 10/316.

⁴¹ Hatib el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 10/316.

ğinde onları yaz. Ancak telkîn ile aldıklarını sakın yazma” tavsiyesine bakılırsa Süveyd’i telkîn kabul etmekle itham eden Yahya “O (bizim gözümüzde) çok önceleri öldü”, “kanı helaldir” ve “bir atım ve mızrağım olsaydı kendisine savaş açardım” gibi ağır ifadeler de kullanmıştır.⁴² Hâkim’in (ö. 405/1014) isnadlı bir şekilde aktardığına göre Yahyâ yukarıda aktarılan sözünü “âşık hadisi” bağlamında söylemiştir.⁴³ Ancak Yahyâ’nın mezkûr sözünü “âşık hadisi” bağlamında söylediği kesinlik arz etmemektedir. Nitekim Hâkim’in bu rivayetini *Siyer*’inde “فَالْأَشَّاقُ بْنُ مَعِينٍ” yani “Yahya b. Maîn dedi ki” şeklinde aktaran Zehebî aynı bilgiyi *Mizânul-i-tidâl*’inde “...يقال إن يحيى قال” yani “Denildiğine göre Yahya şöyle demiştir” lafzıyla nakleder.⁴⁴ İki rivayet arasındaki bu siga farkı, söz konusu tepkinin Yahyâ’ya nispeti konusunda şüphe uyandırabilecek durumdadır. İki rivayet arasındaki bu siga farkı, söz konusu tepkinin Yahyâ’ya nispeti konusunda şüphe uyandırabilecek durumdadır. Öte yandan İbn Adî’nin (ö. 365/976) naklettiğine göre Yahyâ, “Süveyd’e savaş açardım” sözünü “Kim dinimizde reyine dayanarak bir görüş ileri sürerse onu öldürün” rivayetini dikkate alarak söylemiştir.⁴⁵ Bununla birlikte diğer tenkitleri Yahyâ’nın Süveyd hakkındaki düşüncelerini net şekilde ortaya koyabilecek durumdadır.

Süveyd’le aynı yıl vefat etmiş Bağdatlı hadis münekkidi Ebû Bekr el-A’yün (ö. 240/854) Süveyd’in durumunu “açlıktan ölmeyi engelleyecek kadar” ifadeleriyle ortaya koyar.⁴⁶ Buhârî (ö. 256/870) de yaşlandıktan sonra telkîne maruz kaldığını hatta telkîn edilen her şeyi kabul ettiğini söyleyip Süveyd’i taz’if eder.⁴⁷

⁴² İbn Hibbân, *el-Mecrûhin*, 1/447; Ebu’l-Haccac Cemaeddin Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tebzîbül-Kemâl fi esmâ’ir-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1980), 29/250-251; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyeru e’lâmi’n-nübelâ* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1985), 11/418.

⁴³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyeru e’lâmi’n-nübelâ* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1985), 11/418.

⁴⁴ ez-Zehabî, *Mizânul-i-tidâl*, 1963, 2/250. Sehâvî’nin de el-Mekâsidü’l-hasene’de Hâkim’in sözünü “denilmiştir ki” diyerek aktarmasına dair bk. Sehâvî, *el-Mekâsidü’l-hasene*, 658.

⁴⁵ Ebû Ahmed el-Curcânî İbn Adî, *el-Kâmil fi duafâ’ir-ricâl* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997), 5/466.

⁴⁶ Mizzî, *Tebzîbül-Kemâl*, 12/252.

⁴⁷ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *İlelüt-Tirmizî el-Kebîr*, 1. bs., Beyrut: Âlemü’l-Kütüb - Mektebetü’l-Nahdatü’l-Arabiyye, 1989, s. 394. Saîd b. Amr el-Berze’î’nin (ö. 290/903) anlattığı şu hikâye Süveyd’in telkîni kabul ettiğini gösteren önemli bir örnektir: “Ebû Zur’a’nın

Ya'kûb b. Şeybe'ye (ö. 262/875) göre Süveyd sadûktur ama özellikle gözlerini kaybettikten sonra “hıfzı muzdarib bir ravi” konumuna düşmüştür.⁴⁸

Ebû Hâtim (ö. 277/890), de Süveyd'in sadûk olmakla beraber çokça tedlis yapan biri olduğunu söylemiştir.⁴⁹

Sâlih Cezere'ye (ö. 293/906) göre de Süveyd sadûk ancak kendisine ait olmayan hadisleri telkîn yoluyla rivayet eden bir kişidir.⁵⁰

Nesâî (ö. 303/915) cerh sebebine değinmeksizin Süveyd'in “sika olmadığını” belirtmekle yetinmiştir.⁵¹

Ebû Ahmed el-Hâkim (ö. 378/988) de Süveyd'in ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybettiğini söyler. Bundan sonra bazen kendisine ait olmayan hadisleri telkîn yoluyla rivayet ettiği görülmüştür. Gözlerini kaybetmeden önce naklettiği hadisler ise bunlara oranla daha güzel bulunmuştur.⁵²

Dârekutnî (ö. 385/995) Süveyd b. Saîd'in sika olmakla birlikte yaşlandıktan sonra kendisine okunan münker rivayetlerin (kendisinden nakline) icâzet verdiğini de söylemiştir.⁵³

İbn Hibbân (ö. 354/965) ise *el-Mecrûhîn* adlı eserinde Süveyd b. Saîd'i tanıtırken onun sika ravilerden münker rivayetler aktardığını söylemiş ardından da “aşık hadisini” rivayet ettiğine işaret edip şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Bu hadisi Alî b. Müshir (ö. 189/805) gibi talebesi çok olan bir raviden tek başına aktaran birinin rivayetlerinden uzak durulması

Süveyd hakkında olumsuz konuştuğunu gördüm. 'Onda beni şaşırtan ilginç bir şey yakaladım' dedi. Bunun ne olduğunu sorunca anlattı: 'Mısır'dan gelince Süveyd'e gittim ve yanında bir müddet kaldım. Ona 'Bende İbn Vehb'in (ö. 197/812) Dımâm'dan (ö. 185/801) naklettiği hadisler var ki bunlar sende yok' deyince 'Onları müzakere edelim' dedi. Kitapları çıkarttım ve müzakereye başladık. Naklettiğim her hadisi işittiğinde 'Bana bunu Dımâm tahdîs etti' diyordu'. el-Berzeî'nin “Peki buna göre Süveyd'in durumu nedir” diye sorunca Ebû Zur'a onunla ilgili şu hükmü vermiştir: “Kitapları sahihtir. Ben rivayetlerinin asıllarını araştırıyor ve yazıyorum. Hıfzından rivayet ettiklerini ise yazmıyorum”. Bk. Mizzî, *Tebzîbu'l-Kemâl*, 12/252. Gerçi bu rivayete göre Ebû Zur'a Süveyd'i yanıltmak için ona, kendi rivayeti olmayan hadisleri telkîn etmemiştir. Fakat yine de Süveyd'in kendisine ait olmayan hadisleri kendisininmiş gibi rivayet etme eğilimi taşıdığı anlaşılmaktadır.

⁴⁸ Mizzî, *Tebzîbu'l-Kemâl*, 12/251.

⁴⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10/316.

⁵⁰ Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, 2/248.

⁵¹ en-Nesâî, *ed-Duaîfa ve'l-metrûkûn*, 50.

⁵² Mizzî, *Tebzîbu'l-Kemâl*, 12/252.

⁵³ Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Ta'likâtü'd-Dârekutnî al'el-Mecrûhîn*, thk. el-Arabî (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, 1994), 122.

gerekir".⁵⁴

İbn Adî, Süveyd hakkındaki sözlerini yumuşak bir ifade olan "onun zayıflığa daha yakın olduğunu" söyleyerek sonlandırmadan birkaç satır önce, yaptığı bir rivayetten dolayı Süveyd'i meşhur bir hadis hırsız olma ile itham etmiştir.⁵⁵

Hatîb el-Bağdâdî, Süveyd'in ahir ömründe gözlerini kaybettiğini, daha önce rivayet etmediği hadisleri naklettiğini zannettiğini (telkîn) söylemiştir. Ona göre Süveyd'in gözlerini kaybetmeden önce semâ ettiği hadisler ise hasendir.

Zehebî, Süveyd'i tanıtmaya "el-hâfız" ve "ilim dolu" diyerek başlamış olsa bile sözlerinin devamında "çok fazla yaşlandığını ki Süveyd'in yüz yaşında vefat ettiği söylenir, kör olduğunu ve hafızasının zayıflaması sebebiyle münker rivayetler naklettiğini ifade etmiştir.⁵⁶

Özetlemek gerekirse İbn Adî'nin "hadis hırsızdır" şeklindeki tenkidi dışında Süveyd'in adaletine yönelik bir cerh bulunmamaktadır. Yahyâ b. Maîn'in Süveyd hakkında söylediği ifadeler her ne kadar ilk bakışta onun adaletine yönelik gibi görünse bile bu yorumu destekleyecek herhangi bir ifade yoktur. Onun tenkit edilen en önemli yönü telkîni kabul etmesi ve sıkça tedlîs yapmasıdır. Bu durumda "âşık hadisini" telkîne açık olduğu zamandan önce mi yoksa sonra mı rivayet ettiği önem kazanmaktadır. Fakat kaynaklarda bu yönde bir bilgi nakledilmemiştir. Bu durumda hadisi Süveyd'den nakleden ravilerin tek tek araştırılıp onunla ne zaman buluştuklarının tespit edilmesi gerekir. Böyle bir araştırmayı yapabilecek olanlar ise Süveyd'in muâsırı münekkitlerle, Ebû Hâtim ve Sâlih Cezeze gibi kendisine yakın zamanda yaşamış âlimlerdir. Fakat sözü geçen bu ilim adamlarından hiçbiri söz konusu hadis hakkında böyle bir değerlendirme yapmamış görünmektedir. Sadece Moğultay b. Kılıç, "âşık hadisini" Süveyd'den nakleden ravilerin "onun eski talebeleri" olduğunu söylemiş ancak buna dair herhangi bir delil ibraz etmemiştir. Eğer durum Moğultay'ın dediği gibi ise bu hadisi Süveyd'in telkîne açık hale gelmeden önce rivayet ettiği söylenebilecektir. Fakat bize göre bu bilgi bile, hadisin kendisine dair

⁵⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûbin*, 1/447.

⁵⁵ İbn Adî, *el-Kâmil*, c. 4, s. 498.

⁵⁶ Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-buffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 2/32.

şiddetli tenkitleri yumuşatacak ve onunla ilgili problemleri tamamen ortadan kaldıracak durumda değildir. Mesela İbn Hibbân, Süveyd'in bu hadisi meşhur bir hoca olan Ali b. Müshir'den tek başına naklettiğine işaret eder. Gerçi teferrüt doğrudan bir cerh sebebi değildir. Ancak söz konusu ravi, İbn Hibbân'ın işaret ettiği gibi "rivayetlerinde hata yapan ve sika ravilerden münker nakilleri olan" bir isim konumunda bulununca teferrüdünün dikkate alınması kaçınılmaz hale gelmektedir.

2. Hadisle İlgili Değerlendirmeler

Hadisin sıhhatiyle ilgili değerlendirmeler noktasında ulemanın ikiye ayrıldığı söylenebilir.

2.1. Hadisi Zayıf veya Uydurma Addedenler

Yukarıda Yahyâ b. Mâîn'in Süveyd hakkındaki görüşleri verilirken Hâkim'den aktarılan ifadeye bakıldığında "aşık hadisi" hakkında kanaat arz eden ilk kişinin Yahyâ olduğu söylenebilirse de böyle bir nispetin doğru olabilmesinin önünde bir takım engellerin olduğundan bahsedilmiştir.

İbn Hibbân ise *el-Mecrûhîn* adlı eserinde Süveyd b. Saîd'in tercemesini verirken Süveyd'in sika ravilerden mu'dal (münker) rivayetler de bulunduğu söylemiş ardından da Süveyd'in "aşık" hadisini rivayet ettiğini ve Alî b. Müshir (ö. 189/ 805) gibi talebesi çok olan bir raviden rivayette tek kalan birinin rivayetlerinden uzak durulması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁷

İbn Hacer'in verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla İbn Adî de bu hadisin zayıf olduğuna inanmaktadır.⁵⁸ Zira o, "hadis münekkitlerinin Süveyd'in rivayet ettiği söz konusu hadisi münker gördüklerini" söylemesine rağmen bu değerlendirmeye herhangi bir itiraz getirmemiştir.

İlk dönem muhaddisleri arasında bu hadisi reddedenlerden biri de Hâkim'dir. Yine İbn Hacer'in aktardığına göre o "Ben bu hadise çok şa-

⁵⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/447.

⁵⁸ İbn Hacer, *et-Telhisü'l-habir fî tabrici ebâdisi'-Râfi'yyi'l-Kebir*, 2/283. el-Mektebetü'ş-Şâmile programı aracılığı ile yaptığımız taramalarda İbn Adî'nin "aşık" hadisine kitabının herhangi bir yerinde atıfta bulunduğu görülmemiştir. İbn Adî, Süveyd b. Saîd başlığında İbn Hacer'in ifadesine yakın olarak sadece "Süveyd'in zikrettiklerimin dışında da münker görülen rivayetleri vardır" (İbn Adî, *el-Kâmil*, 4/498.) ifadesini kullanmıştır.

şırmaktayım; zira Süveyd sikadır ama bunu ondan başka rivayet eden olmamıştır” demektedir.⁵⁹ Zehebi'nin nakline göre ise Hâkim, “bu hadisün münekkitler tarafından Süveyd'in münker rivayetleri arasında görüldüğü” bilgisini vermektedir.⁶⁰

İbnü'l-Cevzî “aşık hadisine” ait üç tariki verdikten sonra bu hadisin sahih olmadığını belirtmiştir. Akabinde İbnü'l-Cevzî hadisin neden zayıf olduğunu açıklayarak ilk iki tarikin Süveyd b. Saîd'den geldiğini, Süveyd ve rivayet ettiği “aşık hadisinin” ise İbn Hibbân, Yahyâ b. Maîn ve Dârekutnî tarafından tenkit edildiğini aktarmıştır.⁶¹

İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113), hem *Tezkiratül-huffâz* hem de *Ma'rifetü't-tezkira* adlı eserlerinde Süveyd b. Saîd'i gerekçe göstererek bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.⁶²

Hadise en ciddi eleştiriyi getiren âlim belki de İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) olmuştur. *Zâdü'l-meâd* ve *el-Cevâbü'l-kâfi* adlı eserlerinde mezkûr hadisi hem metin hem de sened cihetinden tartışmış ve sonuçta nübüvvet kelimından olamayacağını, sahih addedilemeyeceğini söylemiştir. İbnü'l-Kayyim'in muhteva tenkidini “aşk” kelimesine yüklediği anlam üzerinden yaptığı görülür. Ona göre aşk, Allah'a muhabbette şirk, kalbin ve ruhun başkasına teslim edilip O'ndan uzaklaştırılması demektir. Böyle bir şey ile şehadet gibi yüce mertebeye ulaşılması imkânsızdır. Zira aşk, aşık olan kişinin ruhunu sarhoş etmiş, kalbini fesada uğratmıştır. Böyle olunca kalp artık Allah'ı zikretmez ve O'nunla münacattan lezzet almaz. Buna göre isnadı güneş gibi apaçık olsa bile söz konusu hadisin hatalı olduğu söylenmelidir.

⁵⁹ İbn Hacer, *et-Telhisü'l-habir*, 2/284.

⁶⁰ Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/418. Öte yandan “aşık” hadisinin sahih olduğunu ispatlamak için *Der'ud-da'fan hadisi* “*Men aşika fe aff*” isimli bir eser kaleme alan muâsir münekkitlerden Ebu'l-Feyz Ahmed, Hâkim'in bu ifadeyle “aşık” hadisinin sahih olduğunu söylediğini iddia etmiştir. Ona göre Hâkim'in “aşık” hadisinin isnad durumuna olan şaşkınlığını aktardıktan sonra Süveyd'in sika bir ravi olduğunu açıkça ifade etmesi, Hâkim nezdinde “aşık” hadisinin sahih olduğu anlamına gelmektedir. Bk. Ebu'l-Feyz el-Gumârî, *Der'ud-da'f*, 99.

⁶¹ Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-İlelül-mütenâhiye fi'l-Ehâdisi'l-vâhiye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 2/285-286.

⁶² Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali b. Ahmed el-Makdisi eş-Şeybânî İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratül-huffâz etrafü ebâdisi kitâbi'l-Mecrûhin*, thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi (Riyad: Dâru's-Sumeyî, 1994), 340; Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali b. Ahmed el-Makdisi eş-Şeybânî İbnü'l-Kayserânî, *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ehâdisi'l-mevdüa*, thk. Şeyh İmâdüddin Ahmed Haydar (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1985), 224.

Kaldı ki sahih bir hadiste şehadet beş çeşit olarak sayılmakta ve aşk bunlar arasında bulunmamaktadır.⁶³ İbnü'l-Kayyim sözlerine devamla “Eğer bu açıklamalarım rivayetin sahih olmadığı noktasında seni tatmin etmediyse, hadis ilmini ve illetleri iyi bilen imamları taklit et” demiş ve ilk dönem münekkitlerinin ravi Süveyd hakkındaki görüşlerini aktarmıştır.⁶⁴

İbn Hacer de “âşık hadisi” hakkında önemli tenkitler nakletmiştir. Gerçi müellif rivayet hakkında “sahihtir” ya da “zayıftır” diye açık bir ifade kullanmamıştır. Fakat münekkitlerin bu rivayet ve ravisi Süveyd hakkındaki olumsuz kanaatlerini arz etmesine bakılarak onun da “âşık hadisinin” zayıf olduğuna inandığı söylenebilir. Ayrıca İbn Hacer’e göre “âşık hadisinin” yukarıda el-Harâitî tarafından nakledilen tariki, bazı ravilerin hatası sonucu senetlerin birbirine karıştırılmasından ibarettir.⁶⁵

Sehâvî (ö. 902/1497) de hocası İbn Hacer’le aynı ifadeleri kullanıp Süveyd tarikini tenkit etmiştir. Fakat Sehâvî daha sonra bu ravinin söz konusu rivayetinde teferrüd etmediğini; “ez-Zübeyr b. Bekkâr ← Abdümelik b. Abdülaziz b. İbnü'l-Mâcişûn ← Abdülazîz b. Ebî Hâzim ← İbn Ebî Necîh ← Mücâhid ← İbn Abbâs ← Hz. Peygamber” tarihinin sahih olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Sehâvî kendisinin verip sahih addettiği bu senedle el-Harâitî tarafından nakledilenin aynı olup olmadığının araştırılması gerektiğini de sözlerine eklemektedir. Ona göre eğer bu, el-Harâitî tariki ile aynı ise Hâfiz İrâkî’nin (ö. 806/1404) bu konuda “fîhi nazar” demesinin dikkate alınması gerekir.⁶⁶

Esasen Sehâvî’nin bu son ifadeleri, ez-Zübeyr b. Bekkâr tarihinin sahih olduğu şeklinde ciddi bir iddianın ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecek durumdadır. Bununla birlikte bazı münekkitlerin bu tarik hakkında dile getirdiği ve bizim yukarıda aktardığımız tenkitleri dikkate alındığında, söz konusu ihtimâl ortadan kalkacaktır. Zira tekrar etmek gerekirse ez-Zübeyr b. Bekkâr tariki; hadisi kitabına alan el-Harâitî yanında hocası Yakûb b.

⁶³ İbnü'l-Kayyim, *el-Cevâbu'l-kâfi*, 242; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-meâd fi bedyi hayri'l-ibâd* (Beyrut-Kuveyt: Müessesetü'r-Risâle-Mektebetü'l-Menâr el-İslâmiyye, 1994), 1/252-253.

⁶⁴ İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 4/255.

⁶⁵ İbn Hacer, *et-Telhisul-habîr*, 3/284.

⁶⁶ Sehâvî, *el-Mekâsidü'l-hasene*, 658.

Îsâ ve yine senedde yer alan Abdülmelik b. Abdülaziz hakkındaki tenkitler sebebiyle zayıftır.

Suyûtî (ö. 911/1505)⁶⁷, Münâvî (ö. 1031/1622)⁶⁸ ve Şevkânî (ö. 1250/1834)⁶⁹ bu hadisin zayıf, muasır hadisçilerden el-Elbânî (1914-1999)⁷⁰ ise uydurma olduğu görüşündedir.

Özetlemek gerekirse mütekaddimûn dönemi ulemasının hemen hemen tamamı hadisin zayıf olduğu kanaatinindedir. Sonraki dönem hadisçilerinden önemli bir kısım da mütekaddimûn gibi hadisin zayıf olduğuna dair kanaat belirtmişlerdir. Hatta Suyûtî gibi teşâhülüyle meşhur bir hadisçi dahi bu hadisi zayıf addetmektedir.

İlk dönem hadis münekkitlerinden farklı olarak müteahhir âlimlerden bir kısmının ise bu hadisin sıhhat değerine dair olumlu düşündüğü görülmektedir.

2.2. Hadisi Sahih veya Hasen Görenler

Müteahhir hadisçiler içinde bu hadis hakkında mütekaddim ulemâ gibi zayıf veya uydurma diyenler bulunduğu gibi onu sahih bulanlar da olmuştur.

Zerkeşî (ö. 794/1392) bu hadisin Süveyd b. Saîd'den merfû olarak gelen Muhammed b. Dâvûd tariki ile "İbnü'l-Merzûbân ← Ebû Bekr el-Ezrak" tarikinden nakledilen mevkuûf rivayetlerini verdikten sonra münekkitlerin "münkerdir" yönündeki tenkitlerini aktarmış ardından teferrüt iddialarına cevap vermiştir. Ona göre söz konusu hadis "ez-Zübeyr b. Bekkâr ← Abdullah b. Abdilmelik el-Mâcişûn ← Abdüzazîz b. Ebî Hâzîm ← İbn Ebî Necîh ← Mücâhid ← İbn Abbâs ← Hz. Peygamber" kanalıyla da gelmiştir ve bu sened sahihtir.⁷¹

⁶⁷ Celâleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Câmiûs-sagîr fî ehâdisi'l-beşîri'n-nezir* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 534.

⁶⁸ Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'arîfin b. Nüriddîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî el-Münâvî, *et-Teyisr bi şerhi'l-Câmi'is-sagîr* (Riyad: Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfi, 1988), 2/431.

⁶⁹ Muhammed b. Ali Şevkânî, *el-Fevâidül-mecmûa fî'l-ehâdisi'l-mevdûa*, thk. Abdurrahman b. Muhammed el-Muallimî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1987), 230.

⁷⁰ Ebû Abdurrahmân Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'îfa ve'l-mevdûa ve eserubâs-seyyi' fî'l-ummeh* (Riyad: Dâru'l-Meârif, 1992), 1/587.

⁷¹ Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdir ez-Zerkeşî, *et-Tezkira fî'l-ehâdisi'l-müştebira*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 180-181.

Zerkeşi'nin bu yaklaşımı Sehavi'nin yukarıda naklettığımız görüşlerine benzemektedir. Orada da ifade ettiğimiz üzere böyle bir isnad Abdullah b. Abdilmelik isminin esasen Abdülmelik b. Abdülaziz olması gerektiği, Abdülmelik'in ise zayıf olduğu, ayrıca senedin devamında yer alan Yakûb b. Îsâ ve müellif Harâitî'nin de cerhedilmiş olması sebebiyle zayıftır.

Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361) ise “Muhammed b. Dâvûd ← Süveyd b. Saîd” tarihinin güneş gibi apaçık, şüphe barındırmayacak derecede sahih bir isnada sahip olduğunu söylemiştir. Zira ona göre “Süveyd Müslim ricalindendir”. Hakkındaki tedlîs ve telkîn iddialarına da Süveyd'in hadisi rivayet ederken “tahdîs” sigasını kullandığını, ondan bunu rivayet edenlerin eski talebeleri olduğunu ve dolayısıyla onlara gözlerini kaybetmeden önce naklettiklerini söyleyerek itiraz eder. İbn Kılıç'a göre hadisin ileride zikredeceğimiz Ebû Saîd el-Bakkâl tarikinden gelen mevkûf rivayeti ise İbn Abbâs'ın merfû nakli için bir mütâbîi konumundadır. Zira böyle bir konu reye açık olmadığı için hadis, merfû hükmündedir. Diğer taraftan teferrüt eleştirisinin önüne geçebilmek adına müellif, ez-Zübeyr b. Bekkâr tarikini hatırlatmış, “hafız bir tarihçi” diyerek övdüğü Hatîb el-Bağdâdî'nin ez-Zübeyr hakkındaki “sika, sebt ve âlim bir zattır” sözünü aktarmıştır.⁷² Moğultay; Kuşeyrî (ö. 465/1072) ve Ebû'l-Velîd el-Bâcî (ö. 474/1081) gibi bazı âlimlerin yazdıkları kimi şiirlerde aşkından dolayı ölenleri “şehit” diye anmalarını da bu hadisin sıhhatine delil saymıştır.⁷³

“Âşık hadisinin” sahih olduğunu iddia edenlerden biri de Burhânüddîn el-Bikâî'dir (ö. 885/1480) ki onun da Moğultay b. Kılıç'ın iddialarını aynen tekrar ettiği görülür.⁷⁴

Zürkânî (ö. 1122/1710) ise hiçbir açıklama getirmeden hadisin hasen olduğunu söylemiştir.⁷⁵

Hadisi sahih kabul edenlerden biri de muâsir araştırmacılardan Ebu'l-Feyz Ahmed el-Gumârî'dir. Ebu'l-Feyz, *Der'ud-da'f* isimli eserinde mezkûr

⁷² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 9/986.

⁷³ Alâuddîn b. Kılıç Moğultây, *el-Vâdihu'l-mubin fi zikri men ustüşhîde mine'l-mubibbin*, thk. Seyyid Kesrevî Hasen (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 17-8.

⁷⁴ İbrahim b. Ömer b. Hasen Bikâî, *Esvâku'l-uşşâk min Mesâriu'l-uşşâk* (Rabât: Mektebetü'l-Hazâneti'l-Âmme bi'r-Rabât, 3324) 6a-7b.

⁷⁵ Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Muhtasarul-Mekâsidi'l-hasene*, thk. Muhammed Lütîfi es-Sabbâğ (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1989), 222.

hadise ve ravisi Süveyd b. Saîd'e tarih boyunca yapılan eleştirileri tek tek cevaplamıştır.⁷⁶ Eserini oluştururken İbnü'l-Kayyim'in *Zâd'ül-meâd*'da hadise getirdiği tenkitler üzerinden hareket etmiştir.

"Âşık hadisi" hakkında olumlu kanaat arz edenlerin gerekçelerine bakıldığında kendilerine üç ayrı hareket noktası edindikleri görülecektir.

Bunlardan ilki Süveyd'in sika bir ravi olduğu yönündeki görüşlerdir. Ancak bu yaklaşım, onu cerheden münekkitleri değerlendirmeye almamak olur. Hâlbuki hadis ilmindeki meşhur kurala göre bir raviyi hem cerh hem de ta'dil edenler varsa, birincilerin görüşü kabul edilir. Zira cerh edenler, söz konusu ravi hakkında, ta'dilde bulunanların bilmediği bir şeyi bilmektedir. Ayrıca Süveyd hakkındaki cerhlerin mübhem olmayıp müfesser olması da göz önünde bulundurulması gereken bir diğer unsurdur.

Hadisin sahih olduğunu söyleyenler, isnad tablosunda 2 numara ile gösterdiğimiz ve el-Harâitî tarafından nakledilmiş olan ez-Zübeyr b. Bekkâr tarikiyle de hadisin desteklendiğini savunmuşlardır. Onlara göre bu tarik, Süveyd'in teferrüt ettiği yönündeki iddiaların reddi için yeterlidir. Hatta sahih bir isnada sahip olan ez-Zübeyr tariki, bu özelliği sebebiyle, tek başına bile hadisin sahih sayılması için yeterlidir.

Böyle bir destekleme iddiasının doğru olabilmesi için rivayetin ez-Zübeyr tarafından ve nispeten güvenilir bir isnadla nakledilmesi gerekir. Hâlbuki ez-Zübeyr'in içinde yer aldığı senedde Abdülmelik b. Abdülaziz, Yakûb b. İsâ ve müellif el-Harâitî gibi cerhe uğramış isimler bulunmaktadır. Buna göre ez-Zübeyr bir kaynak değil ancak ravi konumundadır. Mezkûr tarikin ez-Zübeyr döneminde kitaplara geçtiği başka bir ifadeyle ilk kez onun tarafından nakledildiği yönünde bir bilgi de yoktur. Esasen ez-Zübeyr bir müelliftir ve bu sebeple mezkûr yaklaşım, bu ihtimal üzerinde durulmasını gerektirebilir. ez-Zübeyr b. Bekkâr'ın *Cemheretü nesebi Kureyş ve abbâruhâ, el-Muntehab min ezvâci'n-Nebi* ve *el-Abbâru'l-muvaffâkiyyât* gibi bazı eserleri günümüze ulaşmıştır. Ancak ne bunlarda ne de ricâl ve tahrîc eserlerinde "âşık hadisinin" ez-Zübeyr'in herhangi bir eserinde geçtiğine dair bir bilgi bulunmaktadır. Bu durumda ve eğer onun başka bir telifinde geçmiyorsa, Ebu'l-Feyz Ahmed'in "ez-Zübeyr bu hadisi kendi kitaplarında

⁷⁶ Ebu'l-Feyz el-Gumârî, *Der'ud-da'f*, 99.

İbnü'l-Mâcişûn'dan rivayet etmiştir⁷⁷ sözünün, somut bilgiler verilerek ispat edilmesi gerekir. Aksi takdirde herhangi bir dayanağı olmadığı söylenebilecektir. Nitekim İbnü'l-Kayyim ve İbn Hacer'in bu tarikle ilgili tenkitleri de son tespiti destekler mahiyettedir. Zira İbnü'l-Kayyim, İbnü'l-Mâcişûn hadisine değinerek “âşık hadisinin” İbnü'l-Mâcişûn adına uydurulduğunu, onun bu hadisi tahdîs etmediğini, ez-Zübeyr'in de ondan rivayette bulunmadığını söylemiştir. Bu verilerden hareketle İbnü'l-Kayyim, ez-Zübeyr tarihinin uydurmacıların terkibi olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁷⁸ İbn Hacer de ez-Zübeyr tarihinde bazı ravilerin hata ederek isnadları birbirine karıştırdığını söylemiştir.⁷⁹ Bütün bunlara binaen ez-Zübeyr tarihinin müstakil veya mütâbi konumunda kullanılamayacağı söylenebilir.

“Âşık hadisi” hakkında olumlu kanaat arz edenlerin üçüncü gerekçesi merfû hükmünde mevkuf yaklaşımıdır.

Öncelikle ifade etmek gerekirse rey ve içtihada kapalı muhtevaya sahip mevkûf rivayetlerin merfû hükmünde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kuralı gerekçe gösteren bazı âlimler iki farklı tarikten gelen mevkûf rivayetleri merfû hadisin desteği kabul etmişleridir.⁸⁰ Bu yaklaşıma göre bir sahâbînin, hangi sebeplerle ölenlerin şehit olduğunu bilebilmesi için Şâri'in haber vermesine ihtiyacı vardır.

Kural olarak doğru olan bu yaklaşımın pratik bir değer ifade edebilmesi için söz konusu mevkuf rivayetlerin sahih olması gerekir. Hâlbuki mevkuf rivayetlerin hem Mücâhid hem de İkrime tarikleri ağır tenkitlere maruz kalmış raviler sebebiyle zayıftır ve bu durumlarıyla ne tek başlarına ne de mütâbi olarak kullanılmaya elverişlidirler.

İbn Abbâs tarihiyle ilgili dikkat çeken bir başka nokta da Süveyd'in merfû rivayetiyle arasındaki metin farklılığıdır. Süveyd'in rivayet ettiği metinde iffetli davranıp aşkından dolayı ölen kişiden şehit olarak bahsedilirken

⁷⁷ Ebu'l-Feyz el-Gumâri, *Der'ud-da'f*, 112.

⁷⁸ İbnü'l-Cevzî, *Zemmü'l-Hevâ* isimli eserinde “âşık hadisini” Harâitî ← Ya'kûb b. İsâ (Abdurrahman b. Avf'ın torunlarından) ← İbn Ebi Necih ← Mücâhid ← İbn Abbâs ← Hz. Peygamber tarihiyle nakletmiştir. (İbnü'l-Cevzî, *Zemmü'l-bevâ*, 312.) Ancak İbnü'l-Kayyim, Harâitî'nin hocası olan Ya'kûb b. İsâ'nın İbn Ebi Necih'le görüşmesinin imkânsız olduğunu söyleyerek bu tarihin munkatı olduğuna vurgu yapmıştır. İbnü'l-Kayyim, *el-Cevâbu'l-kâfi*, 242.

⁷⁹ İbn Hacer, *et-Telhisu'l-habîr*, 3/284.

⁸⁰ Moğultây, *el-Vâdihu'l-mubîn*, 450; Ebu'l-Feyz el-Gumâri, *Der'ud-da'f*, 115.

İbn Abbâs'a izafe edilen metinde bu kişinin "cennete gireceği" vurgulanmıştır. Esasen bir sahâbî hatta sıradan bir Müslüman, iffetli davranıp aşkını belli etmeyen ve bu sebeple ölen kişinin, çektiği acılara karşılık, cennetlik olacağını söyleyebilir. Zira Hz. Peygamber aşk acısından çok daha hafif acılara karşılık ciddi sevaplar verileceğini müjdelemiştir. Ayrıca Allah Rasûlü "Kim bana iki dudağı (dili) ile iki bacağı arasındakini (iffet ve namusunu) koruma sözü verirse ben de ona cennete gireceğinin sözünü veririm"⁸¹ buyurmuştur. İbn Abbâs'ın bütün bu verilere dayanarak "aşk acısından perişan olmuş bir mümine, iffetli davranması karşılığında, cennete gireceğini" söylemesi mümkündür. Nitekim İbn Teymiyye de "âşık hadisinin" Ebû Yahyâ el-Kattât'dan dolayı tartışmalı olduğunu söyledikten sonra "Kur'an ve sünnette bu rivayetin manasına delâlet eden veriler bulunduğunu" belirtmiştir. Zira Allah takva ve sabrı emreder. Kişinin gözünü, dilini, elini ve ayağını haram olan her şeye karşı muhafaza etmesi takvasının; derdini Allah'tan başkasına açmaması ise sabrının göstergesidir.⁸² Rivayetin muhtevası bu açıdan ele alındığında, bir metnin merfû hükmünde mevkuf addelebilmesi için gerekli görülen "muhtevanın rey ve içtihadı kapalı olması" kuralı, geçerliğini yitirecektir. Daha net bir ifadeyle böyle bir sözü ile Allah Rasûlü'ne izafe etmeye gerek kalmayacaktır.

4. Sonuç

"Kim âşık olur da aşkını gizler, iffetli davranır ve bu sebepten ölürse, şehit olarak ölür" hadisinin sıhhati, âlimler arasında tartışma konusu olmuştur. Klasik dönem münekkitleri hadisin zayıf ya da uydurma olduğunu söylemiş, müteahhir birçok âlim de onların bu hükmünü onaylamış; rivayet hakkında olumlu kanaat belirtmekten imtina etmişlerdir. Bu âlimler hadisin kendisinden sonra şöhret kazandığı Süveyd b. Saîd'in "rivayetleri tamamen terk edilen bir ravi olmamakla birlikte sika da addedilmediği" görüşündedir. Süveyd, kendisiyle aynı dönemde yaşamış son derece önemli münekkitler tarafından telkine açık bir ravi olarak görülmektedir. Ayrıca

⁸¹ Buhâri, *Rikâk*, 23.

⁸² Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Mecmû'ul-fetâvâ* (Suudi Arabistan: Dâru Edvâi's-Selef, 2003), 14/462.

o bu hadisi Alî b. Müshir gibi çok talebeye sahip bir şeyhten tek başına nakletmiştir (teferrüt).

Bununla birlikte müteahhir dönemden bazı ilim adamları hadisin sahih olduğunu savunmuşlardır. Onların rivayetle alakalı takip ettikleri metot; hadisin medâr ravisi Süveyd hakkında yapılmış olan tadil ifadelerini mutlak addetmek, hadise mütâbiler bulmak ve mevkûf tarikler tespit etmektir. Fakat onların bu işlemler esnasında hadislerin illetlerine çok da dikkat etmedikleri söylenebilir. Zira Süveyd hakkındaki tevsikler mutlak olmayıp şartlıdır. Mütâbi addedilen rivayetlerin sıhhatiyle ilgili çok ciddi şüpheler bulunmaktadır. Mevkûf rivayetler ise ya şazdır veya isnadlarında önemli eleştirilere maruz kalmış raviler bulunmaktadır. Ayrıca metinleri de muhteva itibariyle merfû rivayetlerden farklıdır ve onları “merfû hükmünde mevkûf” addetme zorunluğu bulunmamaktadır. Bu durum müteahhir bazı ilim adamlarının rivayet hakkında verdiği “sahih” ya da “hasen” hükümlerine ihtiyatlı yaklaşılmasını gerektirmektedir. Kanaatimizce “âşık hadisinin” sahih ya da hasen olduğu söylenemez. Hadis Süveyd tarikiyle zayıf olduğu gibi bu tariki desteklemek için ileri sürülen diğer merfû ve mevkûf tarikler de Süveyd tarikininin sıhhat derecesini yükseltmeye yetmemektedir.

Bununla birlikte iffetli davranan âşık kimsenin sevap kazanacağını söylemek gerekmektedir. Zira o kişi çektiği tüm acılara rağmen hatalı yollara düşmek yerine iffetini koruyarak Hz. Peygamber’in cennete gireceğine kefil olduğu “zina yapmayan” müminler zümresine dâhil olacaktır.

Kaynakça

- Bikâî, İbrahim b. Ömer b. Hasen. *Esvâku'l-uşşâk min Mesâriu'l-uşşâk*, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-. *et-Târihu'l-kebir*. thk. Abdurrahman el-Muallimi. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-. *Sabihu'l-Buhârî*. 9 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, ts.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-. *Ta'likâtü'd-Dârekutnî al'el-Mecrûhin*. thk. el-Arabî. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, 1. Basım, 1994.
- Ebu'l-Feyz el-Gumârî, Ahmed b. Sıddîk. *Der'u'd-da'fan hadisi "men aşika fe af"*. ed. İyâd Ahmed el-Gavc. Kahire: Dâru'l-İmâm et-Tirmizî-Dâru'l-Mustafâ, 1. Basım, 1996.

- Elbânî, Ebû Abdurrahmân Muhammed Nâsiruddîn el-. *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'îfa ve'l-mevdü'a ve eseruha's-seyyi' fi'l-ummeh*. 14 Cilt. Riyad: Dâru'l-Meârif, 1. Basım, 1992.
- Harâitî, Ebû Bekr Muhammed b. Cafer el-. *İ'tilâlül-kulüb*. thk. Hamdi Demirtaş. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 2. Basım, 2000.
- Hatib el-Bağdâdî, Ebu Bekr Ahmed b. Alî. *Târibu Bağdâd*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2001.
- İbn Adî, Ebû Ahmed el-Curceânî. *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- İbn Adî, Ebû Ahmed el-Curceânî. *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî. *el-Cerbu ve't-tâdil*. 9 Cilt. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1. Basım, 1952.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *et-Telhisu'l-habîr fi tabrici ehâdisi-Râfi'iyyi'l-Kebîr*. 4 Cilt. Müessesü Kurtuba: Mısır, 1. Basım, 1995.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzibu't-Tehzib*. 12 Cilt. Hindistan: Matbaatü Dâiretü'l-Meârifî'n-Nizâmiyye, 1. Basım, 1326.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sikât*. 9 Cilt. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1. Basım, 1983.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisin*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd b. İsmâîl es-Selefi. 2 Cilt. Dâru's-Sumeyî, 1. Basım, 2000.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. 35 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru Edvâi's-Selef, 1. Basım, 2003.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Alî. *el-İlelül-mütenâbiye fi'l-Ehâdisi'l-vâbiye*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1983.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Alî. *Zemmü'l-bevâ*. thk. Hâlid Abdullatif es-Seb' el-Alemî. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1. Basım, 1998.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Alî b. Ahmed el-Makdisî

- eş-Şeybânî. *Ma'rifetü't-tezkira fi'l-ebâdisi'l-mevdúa*. thk. Şeyh İmâdüddîn Ahmed Haydar. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1. Basım, 1985.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir b. Ali b. Ahmed el-Makdisî eş-Şeybânî. *Tezkiratü'l-huffâz etrâfû ebâdisi kitâbi'l-Mecrûbin*. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. Riyad: Dâru's-Sumeyî, 1. Basım, 1994.
- İbnü'l-Kayyim, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye. *el-Cevâbu'l-kâfi li men se'le ani'd-devâi's-şâfi (ed-Dâu ve'd-devâ)*. Mağrib: Dâru'l-Marife, 1. Basım, 1997.
- İbnü'l-Kayyim, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye. *Ravdatü'l-muhibbîn ve nüzhbetü'l-müştâkin*. thk. Muhammed Azîz Şems. Rabat - Beyrut: Dâru Atââtü'l-İlm - Dâru İbn Hazm, 4. Basım, 2019.
- İbnü'l-Kayyim, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye. *Zâdü'l-meâd fi bedyi hayri'l-ibâd*. 5 Cilt. Beyrut-Kuveyt: Müessesetü'r-Risâle-Mektebetü'l-Menâr el-İslâmiyye, 27. Basım, 1994.
- İclî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-. *Târihu's-sikât*. Dâru'l-Bâz, 1. Basım, 1984.
- Mâlik b. Enes, b. Enes. *Muvatta*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Basım, 1985.
- Mizzî, Ebu'l-Haccac Cemaleddin Yûsuf b. Abdurrahman el-. *Tebzîbu'l-Kemâl fi esmâ'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1980.
- Moğultây, Alâuddîn b. Kılıç. *el-Vâdihu'l-mubîn fi zikri men ustüşhide mine'l-muhibbîn*. thk. Seyyid Kesrevî Hasen. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2005.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nûriddîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî el-. *et-Teyisr bi şerhi'l-Câmi'is-sagîr*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfiî, 3. Basım, 1988.
- Nesâî, Ebü Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-. *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*. Haleb: Dâru'l-Va'y, 1. Basım, ts.
- Sehâvî, Şemsüddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman es-. *el-Mekâsidü'l-hasene fi beyâni kestrin mine'l-ebâdisi'l-müştehbira*. thk. Muhammed Osman el-Huş. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1. Basım, 1985.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme es-. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1994.

- Serrâc, Ebû Muhammed Cafer b. Ahmed es-. *Mesâriu'l-uşşâk*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-. *el-Câmiu's-sagîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2004.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *el-Fevâidü'l-mecmûa fi'l-ehâdisi'l-mevdûa*. thk. Abdurrahman b. Muhammed el-Muallimî. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 3. Basım, 1987.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *İlelüt-Tirmizî el-Kebîr*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb - Mektebetü'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1. Basım, 1989.
- Tozlu, İbrahim. "Türk Muhaddis Moğultay'ın Aşka Dair Eseri İle "Kim Aşık Olur ve Sabrederse Allah Onun Günahlarını Affeder ve Cennetine Koyar". *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2011), 167-186.
- Ukaylî, Ebu Cafer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd el-. *ed-Du'afâu'l-kebir*. thk. Abdülmütî Emîn el-Kalacî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1984.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1. Basım, 1963.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1. Basım, 1963.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Siyeru e'lâmi'n-nübelâ*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Tezkiratü'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1998.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır ez-. *et-Tezkira fi'l-ehâdisi'l-müştehirâ*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1986.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî ez-. *Muhtasarü'l-Mekâsidi'l-basene*. thk. Muhammed Lütfî es-Sabbâğ. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 4. Basım, 1989.